

Silvana Planinić,

Arhiv Hrvatske
Marulićev trg 21
Zagreb

KRAJIŠKO OKRUŽNO UPRAVITELJSTVO (DISTRIKTI) I KRAJIŠKE IMOVNE OPĆINE U HRVATSKO-SLAVONSKOJ KRAJINI

UDK 352 (497.13) "1871/1868" (091)

Pregledni članak

Primljeno: studeni 1991.

Godine 1873. u Vojnoj krajini umjesto krajiških pukovnijskih kotara formira se šest krajiških okružja. Za svako okružje ustanovljena je upravna oblast pod nazivom "c.kr. okružna oblast". 1. listopada 1873. godine ukidaju se okružne oblasti, ali dioba hrvatsko-slavonske Vojne krajine u šest okružja ostaje na snazi. Okružni upravitelji ostaju u četiri okružja, a u preostala dva poslove okružnog upravitelja obavljali su predstojnici kotarskih ureda. Nakon spajanja Vojne krajine s civilnom Hrvatskom stvorena je zakonskom odredbom Hrvatskog sabora od 5. veljače 1886. godine o ustrojstvu županija i uređenja uprave u županijama i kotarevima, jedinstvena upravna organizacija na cijelom području Hrvatske i Slavonije koja se dijeli na osam županija.

Hrvatska je u upravnom pogledu stoljećima bila podijeljena na građansko područje (Banska Hrvatska) i krajiško područje (Vojna krajina).

Postanak Vojne krajine u Hrvatskoj može se tražiti u osnivanju Senjske kapetanije 1469., koja je nakon bitke na Krbavskom polju 1493. zauzela najistaknutije mjesto u obrani zemlje. Zbog neprestanih ratnih sukoba s Turcima, njena unutrašnja organizacija, utemeljena na sistemu kapetanije, kao i teritorij koji je zauzimala, vrlo brzo se šire. Prvotno je obuhvaćala cijelu Gacku s Otočcem, Brinje s okolicom i dio Primorja.

Početakom XVI. st. Senjska kapetanija postaje uzor za sve nove kapetanije koje se osnivaju od mora do Drave.

Kako ugarsko-hrvatski kralj Ludovik II. nije mogao odoljeti turskim napadima, sklopio je ugovor u Nürnbergu 1522. sa svojim šurjakom, austrijskim nadvojvodom Ferdinandom, kojim mu je predao Senjsku kapetaniju te gradove Senj, Krupu, Knin, Skradin, Klis i Ostrovicu da ih brani od Turaka. Ferdinand je, izborom za hrvatskog kralja 1527., preuzeo određene obveze: da će o svom trošku i pod zapovjedništvom svoga vrhovnog kapetana držati u Hrvatskoj 200 konjanika i 200 pješaka, a 800 konjanika pod zapovjedništvom i u utvdama hrvatskog plemstva; da će na granici Krajine prema Hrvatskoj držati za potrebe Hrvatske dovoljan broj vojnika i brinuti se oko snabdijevanja hrvatskih utvrda oružjem i municijom.¹

Dakle, Vojna krajina postepeno izrasta u poseban teritorij na kojem je tek krajem XVI. st. organizirana obrana zemalja Habsburške Monarhije od Turaka. Na tom području izdvojenom od Hrvatske zakonodavstvo i uprava pripast će vojničkoj vlasti. Budući da se ban i Hrvatski sabor nikada nisu pomirili sa izdvajanjem, čim je Turska posustala u svojim osvajanjima, isticani su zahtjevi za ponovno pripajanje izdvojenog teritorija Banskej Hrvatskoj. Međutim, umjesto traženog pripajanja, teritorij Vojne krajine se koncem XVII. st. i početkom XVIII. st. širi na novoosvojena područja dobivena u ratovima s Turcima. Riječ je prije svega o Lici i Slavoniji.

Tako se Hrvatsko-slavonska krajina prostirala u XVIII. st. od Jadranskog mora do Drave, zatim na veći dio dravsko-savskog i dunavsko-savskog međurječja. Situacija se mijenja tek godine 1866. kada je, zbog poraza Austrijanaca u ratu s Prusima, Franjo Josip bio primoran s Mađarima sklopiti sporazum koji će dovesti do dualističkog uređenja Monarhije i sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe kojom Hrvatska dobiva ograničenu političku i ekonomsku samostalnost. Mađarska se Nagodbom obvezala da će Krajinu uključiti u hrvatske zemlje kao njezin sastavni dio. Napokon Franjo Josip 1871. ukida pukovnije stare Varaždinske krajine: đurđevačku i križevačku te gradove Senj, Bjelovar, tvrdu Ivanić i općinu Sisak i, umjesto pukovnija Varaždinske krajine, formira Bjelovarsku županiju. Negdje u isto vrijeme uvedena je u Krajinu opća vojna obveza. No potpuno razvojačenje Vojne krajine izvršeno je tek 1873., Manifestom vladara od 15. lipnja.

Odluka o razvojačenju omogućila je cjelovitiju djelatnost već utemeljene Hrvatsko-slavonske zemaljske krajiške vlade u Zagrebu. Krajiška zemaljska vlada, utemeljena 1. I. 1872., imala je ovu strukturu:

1. krajiška pukovnijska zapovjedništva,
2. kotarske upravne oblasti,
3. gradska poglavarstva kao prva molba i Glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao druga i posljednja molba.

Glavno zapovjedništvo u Zagrebu imalo je isti djelokrug kao i Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada određen zakonskim člankom II. Hrvatskog sabora 1869. Uprava u Vojnoj krajini čak je bila

¹ usp. P. Šišić, Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb 1962., str. 270.

šira od uprave u Banskoj Hrvatskoj jer je Glavno zapovjedništvo u Zagrebu od Ugarske preuzelo izvršnu vlast u poslovima financija i šumarstva. Od 1. kolovoza 1873. politička uprava potpuno je odvojena od vojne. Pukovnici hrvatsko-slavonskih krajiških regimenti (pukovnija) razriješeni su vođenju upravne službe, njihov djelokrug bio je ograničen na čisto vojnu, odnosno vojno-upravnu službu.²

Vojna krajina bila je od reformi u XVIII. st. podijeljena na pukovnije i satnije. Primjerice godine 1860. dijelila se cjelokupna Krajina Monarhije na 14 krajiških pukovnija, a svaka pukovnija sastojala se od 3 bataljuna sa po 6 kompanija. Od više kompanija bili su osnovani kotarevi, a upravu u pukovnijama i kotarevima imale su vojne osobe. Godine 1873. u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini postojalo je samo 9 pukovnija budući da su dvije pukovnije Varaždinske krajine razvojačene još 1871. godine. Zakonom o preustrojtstvu političke oblasti i o novoj političkoj razdiobi Hrvatsko-slavonske vojne krajine,³ umjesto krajiških pukovnija, formiraju se krajiška okružja.

Tako su četiri karlovačke krajiške pukovnije činile dva krajiška okružja, i to 1. i 2. krajiška pukovnija ogulinsko-slunjsko krajiško okružje sa sjedištem u Ogulinu, a 3. i 4. krajiška pukovnija ličko-otočko krajiško okružje sa sjedištem u Gospiću. Obje banske pukovnije (10. i 11.) činile su bansko krajiško okružje sa sjedištem u Petrinji.

Pukovnije Slavonske krajine činile su po jedno krajiško okružje: 8. krajiška pukovnija gradiško okružje sa sjedištem u Novoj Gradiški, 7. krajiška pukovnija brodsko okružje sa sjedištem u Vinkovcima, 9. krajiška pukovnija petrovaradinsko okružje sa sjedištem u Mitrovici.

Za svako krajiško okružje ustanovljena je upravna oblast pod naslovom "c.kr. okružna oblast" s istim djelokrugom koji je imalo krajiško pukovnijsko zapovjedništvo u poslovima zemaljske uprave.

To znači da se njihova nadležnost odnosila na sva pitanja koja nisu bila u nadležnosti kotarskih ureda⁴, a naročito na probleme zemljišno-imo- vinskog karaktera kao što su:

1. Davanje dozvola za prodaju krajiško-zadružne zemlje,
2. Dozvole za istup članova iz zadruga sa zakonito pripadajućim dijelom imetka, tzv. zadružne diobe, (primjerice moglo je doći do spajanja zadruga, istupa iz zadruga, te prijelaza iz jedne u drugu zadrugu),
3. Davanje dozvola za iseljavanje krajišnika u neku drugu zemlju Austro-Ugarske Monarhije (izdavanje putovnica),
4. Izdavanje obrtnih dozvola
 - a) za otvaranje knjižnica i čitaonica
 - b) za graditeljsku djelatnost
 - c) za vođenje gostionica i mesnica,

² Landes-Verwaltungsblatt für die kroatisch-slavonische Militärgrenze - List zemljaske uprave za Hrvatsko-slavonsku vojnu krajinu (u daljnjem tekstu LVB MG), god. II., Zagreb, 1873., str. 43.

³ LVB., MG., god. II., Zagreb, 1873., str. 43-45.

⁴ LVB., MG., god. I., Zagreb, 1872., str. 68-70.

5. Dopuštenje putujućim opravnikom⁵,

6. Izdavanje dozvola za kućarenje te izdavanje kućarskih putnica i knjiga "po ustanovah kućanskog patenta"⁶,

7. Odobrenje otvaranja zavoda služničkih, zavoda za dobavljanje službe i privatnih opravičtvah.

Zakon od 6. kolovoza godine 1875. djelomično mijenja c. kr. naredbu od 15. lipnja 1873. o ustrojstvu okružnih oblasti, kotarskih ureda i o činovničkom osoblju kod političke uprave u Hrvatsko-slavonskoj krajini.⁷ Po toj naredbi 1. listopada 1875. ukidaju se najprije okružne oblasti, ali dioba Hrvatsko-slavonske krajine u šest okružja ostaje na snazi, dakle teritorijalna nadležnost ostaje nepromijenjena.

Okružni upravitelji ostaju u četiri okružja, i to u:

1. ličko-otočkom, 2. ogulinsko-slunjskom, 3. banskom, i 4. petrovarinskome, a u preostala dva, gradiškom i brodskom, poslove okružnog upraviteljstva obavljali su predstojnici kotarskih ureda, sa sjedištem u glavnom mjestu okružja. Zatim se pristupilo promjenama činovničkog osoblja. Naime, činovnički status bio je prvotno riješen 15. VI. 1873. naredbom "O preustrojstvu krajiškog strukovnog odjela za nutarnje poslove, bogoštovlje i nastavu, postavljenog kod Glavnog zapovjedništva u Zagrebu, i ustrojstvu okružnih oblasti i kotarskih uredah, zatim činovničkog osoblja kod političke uprave u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini".⁸

Na čelu okružnog upraviteljstva stajao je od 1875. okružni upravitelj kao predstojnik okružne oblasti imenovan od cara. Vršio je nadzor nad političkom upravom u svom okružju, nadzirao izvršavanje zakona, propisa i naredbi Zemaljske oblasti u kotarskoj oblasti i općinskim uredima. Bio je također stalni vladin povjerenik za imovne općine i predsjedavao je okružnim općinskim skupštinama. Također je vršio nadzor nad financijama kotarske oblasti, općinskih ureda i javnih zavoda, s pravom pregleda njihovih blagajni. Uz okružnog upravitelja, za obavljanje uredskog poslovanja kod okružnih oblasti, uveden je tajnik, kao zamjenik okružnog upravitelja, zatim jedan ili više pristava te osoblje za poslugu. Sve više činovnike, od VI. razreda naviše, odjelne predstavnike te okružne upravitelje, imenovao je car. Ostalo činovničko osoblje imenovao je zapovjedajući general putem natječaja, koji se raspisivao najmanje na četiri tjedna. Okružni upravitelj raspisivao je natječaj za popunjavanje ispraznjenih mjesta u svojem okružju te podnosio "namještajni prijedlog". Za obavljanje činovničkog posla, osim odgovarajuće stručne spreme, bilo je prvi put u povijesti Krajine uvedeno neophodno znanje hrvatskog jezika.

⁵ "Opraviti, postići, izraditi, ishoditi, obaviti" vidi: Julije Benešić, Rječnik hrvatskog književnog jezika od Preporoda do I. G. Kovačića, svezak 9., JAZU, Zagreb, 1988., str. 1869.

⁶ "Pod kućarenjem razumijeva se trgovanje robom kad trgovac ide od mjesta do mjesta i od kuće do kuće ne imajući stanovišta prodavališta. Kućarenje slobodno je tjerati samo uz posebnu dozvolu i uz održavanje ustanova sljedećih", vidi: Smrek-ar, Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, knjiga V., Zagreb, 1905., str. 364-365.

⁷ LVB., MG., godina IV., Zagreb, 1875., str. 105-106.

⁸ LVB., MG., godina II., Zagreb, 1873., str. 38-42.

Tražilo se također besprijeckorno ponašanje te, u pojedinim strukama, polaganje državnog ispita (perovodni činovnici, šumarsko osoblje). Pisari su morali imati čitak rukopis, a za podvornike koji su nadgledali i čistili pisarne, ložili peći i obavljali "glasonoštvo", bilo je dovoljno da budu pismeni.

Svi ovi događaji utječu na modernizacijski polet u razvoju Krajine, koji se ogleda prije svega u modernizaciji školstva, poboljšanju položaja učitelja, gradnji i modernizaciji postojećih cesta. Ukidaju se cehovi, kao i ograničenja za učenje zanata i otvaranje trgovina. Osnovane su i krajiške imovne općine na koje je, provedenom segregacijom, preneseno površinski više od polovine krajiških šuma. Krajina je raspolagala velikim šumskim potencijalom, a do tada su sve krajiške šume bile državna imovina.

Kralj je Zakonom od 8. lipnja 1871. "O ustanovah za odkup (izlučenje) prava na drvlje, pašu i uživanje šumskih proizvodah, što krajiški stanovnici imaju u državnih šumah, ležećih u Vojnoj krajini" odredio da polovina krajiških šuma pripada državi, a druga polovina krajišnicima. Diobu krajiških šuma trebalo je provesti Glavno zapovjedništvo u Zagrebu. Osnovano je središnje povjerenstvo kao centralna komisija za segregaciju (diobu) šuma u Hrvatsko-slavonskoj krajini pod neposrednom upravom Glavnog zapovjedništva u Zagrebu. Pored ovog povjereništva u svakoj pukovniji postojala su mjesna povjerenstva kao posebne komisije za provedbu diobe šuma. Konačnu odluku o diobi priopćavala je komisija zastupnicima pukovnijskih općina, koji su sačinjavali skupštinu krajiških pukovnijskih imovnih općina. Ako bi se skupština primjerice jedne pukovnijske imovne općine suglasila s prijedlogom povjerenstva, trebalo je još samo dobiti odobrenje od Glavnog zapovjedništva da bi se okončao rad na diobi.

Međutim, ako do suglasnosti ne bi došlo, ili ako bi Glavno zapovjedništvo uskratilo odobrenje, odluku je donosio arbitražni sud čijeg jednog člana je određivala pukovnijska imovna općina, a drugog Glavno zapovjedništvo. Ako opet ne bi došlo do sporazuma, tada bi članove izabranog suda određivao Stol sedmorice u Zagrebu i najviše sudište u Pešti.

Ako pukovnijska općina u roku koji odredi Glavno zapovjedništvo ne izabere nikakvog člana, tada ga je za nju imenovala pukovnija.⁹ Način rada povjerenstva, kao i odredbe na osnovi kojih je mjesno povjerenstvo donosilo odluku o diobi šuma, bilo je regulirano "Napatkom za povjerenstva, s previšnjeg mjesta izdanim Zakonom od 8. lipnja 1871., određena za provedbu izlučenja pravah na drva, pašu i šumske proizvode, što krajiški stanovnici imaju u državnih šumah, ležećih u području Vojne krajine".¹⁰

Izdvojeno šumsko zemljište predano je 1871. u puno vlasništvo krajiškim imovnim općinama. Prvoužitničko pravo imale su samo krajiške kućne zadruge, kao i krajiške obitelji izvan zadruge ako su vršile vojničke dužnosti, te upravne, školske i crkvene općine.

⁹ LVB., MG., godina I., Zagreb, 1872., str. 1-7.

¹⁰ LVB., MG., godina I., Zagreb, 1872., str. 7-21.

Upravljanje krajiškim šumama vršeno je na osnovi Zakona (naredbe) od 1873. o imovnim općinama u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini, koji je godine 1875. uzakonjen (tj. unesen u zakon). Sve mjesne općine bivše pukovnije činile su samostalnu imovnu općinu. Svaka takva imovna općina nosi uz svoj naziv i ime krajiške pukovnije u kojoj je ustanovljena. Tako su nastale: đurdevačka, križevačka, otočka, slunjska, I. i II. banska, brodska i petrovaradinska imovna općina.

Pojedina sela ili općine mogle su se izdvojiti iz svoje imovne općine. Tom prilikom imale su pravo na dio zajedničkog imetka imovne općine koji je otpadao na njih u njihovoj imovnoj općini. Svaka krajiška imovna općina imala je svoje zastupstvo, koje su izabrale mjesne općine između svojih zastupnika prema broju stanovništva, i to mjesne općine do 3000 jednog, preko 3000 dva, preko 7000 tri poslanika i isto toliko zamjenika. Zakonom od 11. srpnja godine 1881. "kojim se razjašnjuju, odnosno preinačuju neke ustanove iz Zakona od 15. lipnja 1873. o imovnim općinama", ovaj broj zastupnika se mijenja za sve imovne općine, osim za đurdevačku i križevačku, te mjesne općine do 5000 stanovnika daju jednog, a preko 5000 dva poslanika i isto toliko zamjenika.¹¹

Izabrani zastupnici, čiji je mandat trajao tri godine, na svojoj skupštini birali su odbor koji se sastojao od predsjednika i četiri člana te njihovih zamjenika.

Skupštine je sazivao predsjednik, uz pravovremeno obavještanje oblasti o skupštini, a održavale su se dva puta godišnje, u proljeće i jesen. U proljeće su se utvrđivali godišnji proračuni, a u jesen su pregledani prošlogodišnji računi. U slučaju važnog povoda mogle su se održati i izvanredne skupštine na poziv predsjednika, nalog oblasti, zahtjev odbora ili 1/2 zastupnika imovne općine. Dohoci, koji su preostali nakon odbitka troškova gospodarenja i prihoda krajišnika, upotrebljavali su se za gradnju i održavanje cesta, regulaciju potoka, pošumljavanje, za školske potrebe, opće korisne zavode i druge slične svrhe korisne za cijelu imovnu općinu. O tome, kao i o načinu podjele viška dohotka na pojedine općine i sela, tj. članice jedne imovne općine, odlučivalo je zastupstvo imovne općine prilikom ustanovljenja godišnjeg proračuna. O svim godišnjim proračunima i računima trebalo je 14 dana prije sastanka skupštine obavijestiti sve članove imovne općine javnim objavljivanjem. Pristigle primjedbe trebalo je pri raspravi uzeti u obzir. Sjednice zastupstva imovne općine su javne, no zastupstvo je prema potrebi, moglo zaključiti da održi tajnu sjednicu. Sjednici je predsjedavao predsjednik ili potpredsjednik zastupstva imovne općine, on je donosio dnevni red i vodio sjednicu. Glasalo se usmeno, a zaključci su donošeni većinom glasova, odnosno zaključci su bili pravovaljani samo ako je sastanku prisustvovalo 2/3 zastupnika ili njihovih zamjenika. Ako se radilo o važnoj odluci koja se odnosila na glavniciu imetka, trebalo je da za nju glasuje 2/3 svih zastupnika. U slučaju kad skupštini nije prisustvovalo 2/3 zastupnika, moglo se donijeti neki zaključak samo ako se dokazalo da su svi zastupnici uredno pozvani.

¹¹ LVB., MG., godina X., Zagreb, 1881., str. 147.

Međutim, ako se donesena odluka odnosila na glavnicu imetka, trebalo je zaključak opet donijeti dvotrećinskom većinom svih zastupnika. Zaključci doneseni na takvim krnjim skupštinama morali su se poslati na uvid zemaljskoj oblasti¹², koja ih je mogla odobriti ili odrediti ponovno održavanje rasprave. Zemaljska oblast je davala odobrenje i za godišnji proračun i godišnji zaključni račun.

Zastupstvo imovne općine trebalo je izabrati odbor, gospodarstveni ured, kao i potrebno osoblje za šumski nadzor, istovremeno im određujući i plaće za obavljani trud. Imovnu općinu predstavljao je odbor. Taj se odbor sastojao od pet članova i svakog je mjeseca održavao svoju sjednicu. To je izmijenjeno Zakonom od 11. srpnja 1881. pa su se sjednice održavale svaka tri mjeseca.¹³ Tekuće poslove obavljao je predsjednik s dva člana koje je odbor određivao.

Zbog važnih razloga mogla je zemaljska oblast (Glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiška zemaljska upravna oblast) po vladinom povjereniku raspustiti zastupstvo imovne općine. U tom slučaju novo zastupstvo se moralo izabrati za šest tjedana a do tada je sve poslove morao obavljati dotadašnji odbor. Vrhovno pravo nadzora nad ukupnom upravom imovne općine imala je država a vršilo ga je Glavno zapovjedništvo u Zagrebu (kao krajiška zemaljska upravna oblast) po vladinom povjereniku. Vladin povjerenik, bez čije se prisutnosti nije smjela održati skupština, imao je pravo i bio obvezan nadzirati imovnu upravu, posloводство i rukovanje blagajnom, svaku nepravilnost odmah ispraviti ili, prema potrebi, prijaviti Glavnom zapovjedništvu. Bio je dužan u svim slučajevima u kojima predsjednik nije ispunjavao svoje dužnosti, umjesto njega izvesti zaključak, obustaviti i zatvoriti sjednicu.

Otpravci Glavnog zapovjedništva u Zagrebu kao krajiške zemaljske upravne oblasti na imovne općine i prijedlozi općine bili su u nadležnosti vladinog povjerenika.

Zakonom od 11. srpnja godine 1881. preinačene su neke klauzule Zakona od 15. lipnja godine 1873.¹⁴

Tako, primjerice, dobitak od drva i drugih šumskih proizvoda treba najprije upotrijebiti za pokriće vlastitih kućnih potreba članova imovne općine, a svaki drugi suvišak predati u korist imovne općine. Dobivenim novcem trebalo je prvenstveno podmiriti poreze i druge namete, troškove gospodarstva i uzgoja šuma, zatim za osnivanje, građenje i održavanje cesta, pošumljavanje, za škole i druge slične, za cijelu imovnu općinu korisne svrhe. Ako dohodak i suvišak nije dovoljan za podmirenje svih tih obveza, svi članovi imovne općine dužni su pripomoći plaćanjem šumskih pristojbi za ono što u naturi dobivaju.

Mirovinsko pitanje činovnika riješeno je osnivanjem mirovinske zaklade. Svi činovnici uplaćivali su trećinu prve plaće kao i od svakog promaknuća u veću plaću, u korist zajedničke mirovinske zaklade.

¹² U to vrijeme zemaljska oblast za Hrv.-slav. krajinu bila je Generalkomanda, tj. Glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiško - zemaljska upravna oblast.

¹³ LVB., MG., godina X., Zagreb, 1881., str. 150.

¹⁴ LVB., MG., godina X., Zagreb, 1881., str. 145-150.

Njihova plaća, inače, nije smjela biti manja od one koju su primali kraljevski državni šumarski ("šumski") činovnici na području Vojne krajine. Po ovom zakonu imenovanja je vršila vrhovna zemaljska upravna oblast (zapovjedništvo) na temelju podnesenog prijedloga gospodarstvenog odbora i ureda. Njoj je pridodana i "disciplinarna vlast".

Manifestom od 15. srpnja godine 1881. spojena je Hrvatsko-slavonska vojna krajina s Kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom.

Uz taj manifest car je izdao nekoliko naredbi o načinu na koji će se to sjedinjenje izvršiti. Primjerice, prema naredbi koja se odnosila na to sjedinjenje, dotadašnje odjeljenje uprave hrv.-slav. krajiškog područja Glavno zapovjedništvo u Zagrebu, kao krajiško-zemaljska upravna oblast (Generalkomanda u Zagrebu) raspušta se, pa je Generalkomanda bila dužna predati, prema zakonskom čl. 30. Sabora iz 1868., sve poslove Ugarskoj vladi, a one koji spadaju Zemaljskoj vladi predati banu kao kralj. povjereniku.

Od 1. VIII. 1881. prestaje utjecaj zajedničkog Ministarstva rata na Vojnu krajinu.¹⁵

Za razdoblje od godine 1881. do 1886., tj. od spajanja krajiškog područja s građanskom Hrvatskom, karakteristična je pojava dualizma u upravi, budući da i dalje na jedinstvenom hrvatskom državnom području postoje dvije upravne oblasti: jedna koja je obuhvaćala bivšu Vojnu krajinu s okružjima, unutar kojih djeluju kotarski uredi kao prvostepeni upravni organi i druga upravna oblast koja je obuhvaćala područje građanske Hrvatske sa županijama, unutar kojih djeluju podžupanije kao prvostepeni upravni organi podređeni kraljevskoj Zemaljskoj vladi kao drugoj i posljednjoj instanci. Ovo dvojstvo u upravi Hrvatske ukinuto je Zakonskom odredbom Hrvatskog sabora od 5. II. 1886. o ustrojstvu županija i uredenju uprave u županijama i kotarevima, kojim je stvorena jedinstvena upravna organizacija na cjelokupnom području Hrvatske i Slavonije, koje se sad dijeli na osam županija (1. Ličko-krbavsku, 2. Modruško-riječku, 3. županiju Zagrebačku, 4. županiju Varaždinsku, 5. županiju Bjelovarsko-križevačku, 6. županiju Požešku, 7. županiju Virovitičku, 8. županiju Sremsku).

Zbog lakše organizacije svaka se županija prema potrebama dijelila na više kotareva, a oni opet na pojedine općine. Kraljevska zemaljska vlada razdijelila je 30. VI. 1886. Kraljevину Hrvatsku i Slavoniju na šezdeset šest upravnih kotareva.¹⁶

Sve ove promjene nisu se odrazile na krajiške imovne općine. One su ostale netaknute, kako u svom teritorijalnom opsegu, tako i u unutarnjem ustrojstvu, sve do nacionalizacije 1947., kada je imovina krajiških imovnih općina, zatim zemljišnih zajednica i drugih sličnih asocijacija proglašena općenarodnom imovinom.¹⁷

¹⁵ LVB., MG., godina X., Zagreb, 1881., str. 148-149., 161-167.

¹⁶ Sbornik zakonah i naredabah valjanih za Kraljevину Hrvatsku i Slavoniju, god. 1886., u Zagrebu, 1887., str. 17-20.

¹⁷ Više o tome usp. Ivo Krbeć, Nacionalizacija zemljišnih zajednica i krajiških imovnih općina, Rad JAZU, knj. 270., Zagreb, 1948., str. 5-30.

Rad Dragutina Vranicanija,¹⁸ iako nepotpun, ostaje do danas jedina polazna točka svakom povjesničaru u pristupanju ovom problemu krajiške povijesti. Autor je upozorio na brojne probleme imovnih općina u procesu samog nastajanja i oštru borbu ličke regimente gdje je segregacija provedena tek 1880. Iz podataka koje autor navodi vidi se da je segregacija krajiških šuma provedena na štetu krajiških imovnih općina. Naime krajiške imovne općine dobile su, gotovo u pravilu, više šuma po površini, ali ne i po kvaliteti drveta, jer je, primjerice, mlado drvo procijenjeno isto kao i cjepovno.

Prema tome, problemi imovnih općina ne proizlaze iz malih glavnica, već zbog toga što nemaju dosta kvalitetne šume. Nadalje, Zakon iz 1873. stavio je krajiške imovne općine pod neposrednu vlast Generalkomande, a nije precizirao kako daleko ona seže; tako je to ostalo do 1881. kada je određena unutarnja struktura uprave i kada je vlast Generalkomande zamijenjena Zemaljskom vladom. Međutim neke su imovne općine i dalje isticale zahtjev za preuređenjem skupe administracije u okviru autonomije, a na osnovi statuta (po uzoru na zemljišne zajednice). Zahtjev imovnih općina za statutima imao je svoje opravdanje i u ovim činjenicama: velike zemljišne površine, važna uloga u ekonomskom i kulturnom životu na većem teritoriju, veliki broj imovnih općina s različitim ekonomskim i kulturnim prilikama.

S obzirom na to da je zakon o krajiškim imovnim općinama priznao "prvouzitničko pravo" samo potomcima bivših krajišnika, one su ostale zaštićene od kolonizacije, u čemu leži njihovo značenje, jer su one zaštićivale znatan dio hrvatskog teritorija od tuđinske kolonizacije - za razliku od zemljišnih zajednica, koje nisu mogle da joj se odupru.

O problemu krajiških imovnih općina kao posebnoj gospodarskoj asocijaciji dosta je pisalo u "Šumarskom listu" i suvremenom tisku. Ipak do danas nemamo ni jedne potpune monografije o 11 postojećih krajiških imovnih općina. Vrijedno je ovom prilikom skrenuti pozornost na ekonomski najjaču Brodsku imovnu općinu, koja je 1924. pokrenula i svoj samostalni list. Pozornog čitaoca valja također upozoriti da je osnovnu literaturu o krajiškim imovnim općinama zabilježio 1964. M. Valentić.¹⁹

U Arhivu Hrvatske čuva se građa ovih institucija (arhivski fondovi):

1. Spisi za izlučbu Vojne krajine (Segregationalia Confinii militaris) Zagreb, 1871-1906. knj. 18., kut. 31.
2. Središnje povjerenstvo u Zagrebu za izlučbu šumskih služnosti (K.k. Centralcommission für Ablösung der Waldservituten in der Kroatisch-Slavonisch Militärgrenze) Zagreb, 1871-1881. (1882-1906), knj. 18., kut. 2.
3. Gospodarski ured Đurđevačke imovne općine u Bjelovaru, Bjelovar, 1874-1918., (1919-1934), kut. 2.
4. Ravnateljstvo šuma Brodske imovne općine, Vinkovci, 1942., kut. 1.

¹⁸ D. Vranican, Imovne općine u bivšoj Vojnoj Krajini, Zagreb, 1898., str. 61.

¹⁹ M. Valentić, O nekim problemima Vojne krajine u XIX. stoljeću, Historijski zbornik XVII., Zagreb, 1964. Više o imovnim općinama usp. od istog autora, Hrvatsko-slavonska vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849-1881., Zagreb, 1981., str. 253-342.

5. Vladino povjerenstvo Ogulinsko-slunjske imovne općine, 1878-1891., kut. 3.

6. Ogulinsko-slunjska krajiška okružna oblast, Ogulin, 1872-1875., (1851-1875), kut. 32.

7. Krajiško okružno upraviteljstvo u Ogulinu, 1875-1886., (1875-1890), kut. 24.

Grada posljednja tri fonda (5., 6., 7.) obrađena je i napravljeni su sumarni inventari:

Ogulinsko-slunjska krajiška oblast - Ogulin sadrži 32 kut. građe sa sljedećim serijama:

- predsjednički spisi, 1/2 kut.
- opći spisi, 28,5 kut.
- spisi nastavnog odjela (odjela za školstvo), 3 kut.

Krajiško okružno upraviteljstvo u Ogulinu sadrži 24 kut. građe sa sljedećim serijama:

- predsjednički spisi, 1/2 kut.
- opći spisi, 6,5 kut.
- spisi nastavnog odjela, 13 kut.
- disciplinski senat kr. okružnog upraviteljstva, 1 kut.
- statistički iskazi, 3 kut.

Vladino povjerenstvo Ogulinsko-slunjske imovne općine sadrži 3 kut. građe, serija je jedinstvena.

Zusammenfassung

DIE K.K. DISTRIKT-BEHÖRDE UND DIE VERMÖGENSGEMEINDEN IN DER KROATISCH- -SLAVONISCHEN MILITÄRGRENZE

Im Jahre 1873 hat man in der Militärgrenze anstatt der Grenz-Regiments-Bezirke sechs Militär-Distrikte formiert. In jedem Distrikt wurden Verwaltungsbehörden unter den Namen "K.K. Distrikt-Behörde" eingeführt. Am 1. October 1875 sind die Distrikt-Behörden abgeschafft worden, aber die Einteilung der kroatisch-slavonischen Militärgrenze in sechs Distrikte blieb erhalten. Die Distriktleiter blieben weiter in vier Distrikte und in den zwei übrigen haben die Tätigkeit der Distriktleiter die Leiter derjenigen Bezirksämter übernommen mit dem Sitz in der Hauptstadt des Distriktes.

Durch das Gesetz vom 8. Juni 1871 hat der Kaiser die Rechte der Staatswaldung in der Militärgrenze so reguliert, dass eine Hälfte das Eigentum des Staates blieb und die andere Hälfte den Grenzern überging. Die Abgelöste Hälfte ist ins vollständige Eigentum der Grenzgemeinden

übergeben worden. Die Verwaltung dieser abgelösten Wälder war durch das Gesetz über die Vermögensgemeinden in der kroatisch-slavonischer Militärgrenze aus dem Jahr 1873 durchgeführt. Alle bisher zu einem Grenz-Regiment-Bezirke gehörigen Ortsgemeinden bildeten jetzt eine selbstständige Vermögensgemeinde. Jede Vermögensgemeinde führte neben diesen Titel auch noch den namen jenes Grenzregimentes aus dem sie gebildet wurde.

Das Manifest vom 15. August 1881 führte die Vereinigung der Militärgrenze mit dem Königreich Kroatien und Slavonien durch und somit hörte der Einfluss des österreichischen Kriegsministeriums auf das Gebiet der Militärgrenze auf.

Das Gesetz des Kroatischen Landtages vom 5. Februar 1886 über die Einführung der Gespanschaften und der Verwaltungsorganisation in den Gespanschaften und den Bezirken, führte eine einheitliche Verwaltungsorganisation auf dem ganzen Gebiet Kroatiens und Slavoniens ein, die auf acht Gespanschaften eingeteilt wurde.

Diese Veränderungen haben sich nicht auf die Vermögensgemeinden der ehemaligen kroatisch-slavonischen Militärgrenze wiedergespiegelt, sie blieben unberührt, sowohl in ihren Territorialbereich als auch in ihrer Eingliederung.

Übersetzung Deana Kovačec